Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 23 maj 1919 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning ävensom i ämnet väckta motioner.

Närvarande: herrar Pettersson i Södertälje, Söderberg i Stockholm, Nilsson i Skottlandshus, Hult, Hans Ericson *), von Koch, Forssman, friherre Langenskiöld, von Sydow, Jespersson, Lindley, Lindqvist i Kosta, Lindman *), Holmström, Olsson i Broberg, Hagman i Stockholm, Olsson i See, Persson i Fritorp, Karlsson i Gasabäck och Osberg.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 18 mars 1919 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 247, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade

Förslag

till

Lag

om arbetstidens begränsning.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å

hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas dock

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,

c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,

d) arbete, som bedrives av staten,

e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,

f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,

g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,

h) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att den bedrives utan samband med jordbruk,

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaférörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning och ej heller ritare, kontorsbiträde eller därmed jämställd person.

3 §.

Yppas tvekan, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen, åligger det arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, avgiva utlåtande i frågan.

Enahanda skyldighet åligger ock arbetsrådet beträffande annan fråga rörande lagens tillämpning.

Utlåtande, varom här är sagt, skall meddelas kostnadsfritt.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8½ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan.

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av högst tre veckor.

5 §.

Beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse, må arbetsrådet medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar.

Måste arbete, som bedrives med tre skiftlag, oundgängligen fortgå jämväl under sön- och helgdagar, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag.

Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å varor eller annan egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete utöver begränsning, som finnes angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Arbetet må icke fortsättas utöver nämnda tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har yrkesinspektionens chefsmyndighet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver

begränsning, som är angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 25 timmar under loppet av en kalendermånad och 150 timmar under loppet av ett kalenderår. Därutöver må för nödvändiga förberedelse- eller avslutningsarbeten enstaka arbetare, som uppnått nyss angivna ålder, användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.

Erfordras ytterligare eftergift, må sådan, dock för högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad och 75 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete enligt 6 eller 7 § åligger det arbetsgivare att senast näst därpå följande dag göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fastställes av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Beslut av yrkesinspektionens chefsmyndighet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journalen å det arbetsställe, beslutet rör, och skall journalen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsammas datum.

9 §.

Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetsgivare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare. För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst lika många suppleanter.

Förslag, som ovan sägs, bör upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter.

Har förslag ej avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågakommande verksamhetsområden.

Rådet äger att, där skäl därtill föreligga, i avbidan på vidare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

Närmare bestämmelser rörande rådet och dess verksamhet meddelas av Konungen.

10 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

11 §.

Användes arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat, straffes arbetsgivaren med böter från och med tio till och med ettusen kronor. Är arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

12 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i journal, som avses i 8 §, straffes med böter från och med femtio till och med ettusen kronor.

13 §.

Förseelser mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

14 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

15 §.

Över arbetsrådets beslut må klagan ej föras.

16 §.

Skulle tillämpningen av denna lag medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, efter arbetsrådets hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

17 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives oavbrutet såväl natt som dag, i kraft den 1 juni 1920 och beträffande annat arbete den 1 oktober 1919 samt gäller till och med den 31 december 1923; skolande beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 11 eller 12 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

Om det beträffande visst företag visas vara erforderligt att vidtaga förändringar i driftsätt eller anordningar i övrigt, för att icke tillämpningen av förevarande lag skall i väsentlig mån förminska företagets produktionsförmåga, och nämnda förändringar icke utan synnerlig svårighet kunna genomföras, till dess lagen skall träda i kraft i avseende å företaget, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.

I samband med denna proposition har utskottet förehaft till behandling följande motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 210, av herr *Schmidt m. fl.*,
nr 211, av herrar *von Sydow* och *Enhörning*,
nr 212, av herr *Lindhagen*,
nr 213, av densamme,
nr 214, av densamme,
nr 215, av densamme,
nr 216, av densamme,
nr 220, av herr *Söderberg*,
nr 221, av herr *Lindley*,
nr 225, av herr *Lindhagen*, samt

inom andra kammaren:

nr 398, av herrar *Öberg* och *Lidström*,
nr 399, av herr *Hagman* i Stockholm *m. fl.*,
nr 401, av herr *Magnusson* i Skövde,
nr 402, av herr *Karlsson* i Sandviken,
samt nr 416, av herrar *Holmström* och *Eriksson* i Grängesberg.

Herr *Schmidt m. fl.* hemställa:

att riksdagen måtte för sin del besluta, att arbete vid skiljeställe undantages från lagens tillämpning;

Herrar *von Sydow* och *Enhörning* yrka:

att till 1 § fogas i slutet orden »samt l) stuveriarbete», varvid ordet »samt» i slutet av mom. j) utgår,

att i 1 § g) orden »utom vid skiljeställe» utgå,

att 4 § måtte erhålla följande lydelse:

»Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 54 timmar i veckan i medeltal för två veckor.

Vid arbete, där oavbruten drift är behövlig, må arbetstiden utsträckas till 56 timmar i veckan i medeltal för två veckor.

Här angivna tidsbegränsningar avse den effektiva arbetstiden, raster sålunda oräknade.»

att, såsom följd härav, andra stycket av § 5 måtte utgå,

att 7 § 1:sta stycket måtte erhålla följande lydelse:

»Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver begränsning, som är angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §, vare därtill berättigad för högst 40 timmar under loppet av en kalendermånad. Därutöver må för nödvändiga förberedelser eller avslutningsarbeten enstaka arbetare användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.»

att i 9 § 1:sta stycket efter orden »rikssammanslutningar utav arbetsgivare» måtte inskjutas orden »omfattande var och en minst 50,000 arbetare» och efter orden »rikssammanslutningar utav arbetare» måtte inskjutas »omfattande var och en minst 50,000 medlemmar»,

att de i övergångsstadgandet bestämda tiderna den 1 juni 1920 och den 1 oktober 1919 ändras till den 1 juli 1920 och den 1 januari 1920,

samt att i stadgandet inskjutes en bestämmelse, att, där vid tiden för lagens ikraftträdande finnes gällande kollektivavtal, bestämmelserna i lagen ej skola tillämpas förrän efter avtalstidens utgång;

Av herr *Lindhagen* hemställes:

i nr 212, att riksdagen med anledning av propositionen nr 247 med förslag till lag om arbetstidens begränsning ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den nära därmed sammanhängande, av 1910 års riksdag väckta frågan om *söndagsvilan* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande;

i nr 213, att riksdagen med anledning av propositionen nr 247 med förslag till lag om arbetstidens begränsning ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den nära därmed sammanhängande av 1914 års riksdag väckta frågan om reglering i vissa fall av *nattarbetet för män* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande;

i nr 214, att riksdagen med anledning av propositionen nr 247 med förslag till lag om arbetstidens begränsning ville

hos Kungl. Maj:t anhålla, att den nära därmed sammanhängande, i 1907 års riksdags skrivelse inneslutna frågan rörande begränsning av *lantarbetarnes arbetstid* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande;

i nr 215, att riksdagen med anledning av propositionen nr 247 med förslag till lag om arbetstidens begränsning ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den nära därmed sammanhängande av regeringen i anslutning till andra kammarens upprepade beslut igångsatta utredningen rörande *personalens arbetstid inom hotell-, restaurang-, kafé- och därmed jämförlig rörelse* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande;

i nr 216, att riksdagen med anledning av propositionen nr 247 med förslag till lag om arbetstidens begränsning ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den nära därmed sammanhängande av regeringen för lång tid tillbaka upptagna frågan rörande bland annat begränsning av *arbetstiden uti det s. k. hemarbetet* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande.

Herr *Söderberg* hemställer,

att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring av Kungl. Maj:ts proposition nr 247, att arbetare, anställda å rakstugor och herrfrisersalonger även skola inbegripas under lagens tillämpning, och att vederbörande utskott ville företaga härför nödiga ändringar i lagtexten.

Av herr *Lindley* påyrkas,

att riksdagen ville besluta följande ändringar i den föreslagna lagen

4 §.

»Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, däri inräknad eventuell väntetid och uppehåll i arbetet men undantagandes måltidsraster; dock kunna parterna genom uttryckligt avtal överenskomma om, att arbetstiden för visst dygn må uppgå till 8 $^1/_2$ timmar mot det att motsvarande avdrag göres å arbetstiden å annat bestämt dygn.

Bedrives — — — — — — — högst två veckor.»

7 §.

»Finner arbetsgivare — — — — — — som fyllt aderton år, kunna, då de frivilligt anmäla sig härtill, användas till arbete (övertidsarbete) för högst 20 timmar — — — — — — avslutningsarbeten.»

Herr *Lindhagen* hemställer:

i nr 225, att riksdagen i samband med prövningen av det genom propositionen nr 247 framlagda förslag till lag om arbetstidens begränsning ville tillika taga i övervägande, huruvida i lagen kan och bör intagas föreskrift om att vid avskedande av arbetare, såsom ovan sägs, äldre anställda arbetare böra i regel lämnas företräde att få kvarstanna i arbetet framför yngre anställda arbetare.

Herrar *Öberg* och *Lidström* föreslå,

att riksdagen måtte för sin del besluta, att arbete vid skiljeställe undantages från lagens tillämpning.

Herr *Hagman* i Stockholm *m. fl.* yrka,

att riksdagen ville besluta vidtaga följande förändringar i Kungl. Maj:ts proposition nr 247:

1) att i 1 § punkterna d) och i) utgå;

2) att 2 § erhåller följande lydelse:

»Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning.»

3) att 3 § erhåller följande lydelse:

»Yppas tvekan, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen, äger arbetsrådet därom träffa avgörande.»

4) att 4 § erhåller följande lydelse:

»Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 8 ½ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, däri inbe-

räknat eventuell väntetid och uppehåll i arbete, måltidsraster oräknade.

Fortgår arbetet kontinuerligt såväl natt som dag, må arbetstiden, raster däri inräknade, icke överstiga 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan och må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av 2 veckor.»

5) att 5 § utgår ur lagförslaget;

6) att i 9 § ingå bestämmelser om, att förslagsrätt äges av rikssammanslutningar av arbetare och arbetsgivare med minst 50,000 medlemmar, resp. arbetare.

7) att 16 § utgår ur lagförslaget;

8) att lagförslagets bestämmelse om lagens giltighet till och med den 31 december 1923 utgår.

Av herr *Magnusson* yrkas,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Herr *Karlsson* i Sandviken hemställer,

att riksdagen måtte besluta:

1 §.

att borttaga bestämmelserna i punkterna c, d och i.

2 §.

att borttaga sista raden, som börjar med »och ej heller ritare» samt slutar med »person».

4 §.

I första stycket införes bestämmelse om, att väntetid samt måltidsraster inräknas i arbetstiden.

Sista stycket omformuleras så, att väntetid samt måltidsraster inräknas i arbetstiden och att den genomsnittliga arbetstiden räknas under en tidrymd av högst två veckor.

Arbetstiden för gruvindustrien vid underjordsarbete och vid de öppna gruvorna i Norrbotten bestämmes i lagen till 6 timmar per dag och skift.

5 §.

Hela denna paragraf uteslutes ur lagen.

7 §.

I paragrafen införes bestämmelse om, att arbetarens medgivande fordras för övertidsarbete. Sista meningen i första stycket, som börjar med »Därutöver må för» samt slutar med orden »av en kalendermånad», uteslutes ur paragrafen.

16 §.

Hela paragrafen uteslutes ur lagen.

Slutstadgandet.

Lagen träder i kraft den 1 januari 1920 för skiftarbete och beträffande annat arbete den 1 juli 1919.

Begränsningen av lagens giltighetstid till den 31 december 1923 uteslutes ur lagen.

Herrar *Holmström* oeh *Eriksson* i Grängesberg slutligen påyrka,

att i förslag till lag om arbetstidens begränsning måtte vidtagas den ändringen, att vid gruvarbete under jord och vid de öppna gruvorna i Norrbotten den längsta tillåtna arbetstiden skall vara 2 timmar kortare för dygn, än den som lagen stadgar för arbete ovan jord.

Beträffande skälen för ifrågavarande lagförslag får utskottet hänvisa till propositionen. I fråga om den motivering, motionärerna åberopat, hänvisas till motionerna.

Angående herr Lindhagens motion nr 214 kommer utskottet att framdeles meddela utlåtande.

Frågan om lagstadgad begränsning av arbetstiden har sedan länge intagit en synnerligen framskjuten plats — enligt mångas tanke den främsta — på den moderna arbetarrörelsens reformprogram. Detta är även förklarligt. För arbetaren måste det givetvis i regel framstå såsom eftersträvansvärt att, i den mån så låter sig göra utan minskning av arbetsförtjänsten, vinna förkortning av arbetstiden. Otaliga äro också de strider, som utkämpats mellan arbetsgivare och arbetare i anledning av kravet på sådan förkortning. Dessa strider hava kostat arbetarna stora uppoffringar, och det har då legat nära till hands för dem att, när de vunnit större inflytande inom statslivet, påkalla lagstiftningens medverkan i nämnda syfte. *Utskottet.*

Här berörda strävan uppbäres emellertid även av skäl, som måste tillerkännas mer allmängiltig bärvidd.

Under industrialismens tidigare skeden, då arbetstiden var omåttligt lång och arbetsförhållandena jämväl i övrigt ofta synnerligen otillfredsställande, hade kravet på förkortning av arbetstiden tydligen starka skäl för sig från hygienisk synpunkt. Numera lär arbetet mera sällan bedrivas under sådana förhållanden, att arbetarnas hälsotillstånd direkt äventyras genom arbetstidens längd. Men det torde å andra sidan icke kunna förnekas, att arbetsförhållandena i många fall äro ägnade att i längden verka nedsättande på arbetarnas hälsa och livskraft. Erinras må sålunda om den synnerligen vanliga förekomsten på de industriella arbetsställena av hetta, kallt drag, damm, fuktiga ångor, gaser, öronbedövande larm m. m., vilka missförhållanden i betydande utsträckning knappast låta sig förekomma eller undanröja. Den jäktade passningen av snabbgående maskiner lär kunna medföra allvarliga rubbningar i nervsystemet. Nattarbetet måste i regel anses onaturligt och osunt. Med hänsyn till här berörda omständigheter är det förklarligt, att industriarbetarna, även där de ej ådraga sig allvarligare yrkessjukdomar, i stor utsträckning äro utsatta för att bli brutna till hälsan och i förtid åldras. Visserligen måste man medgiva, att ogynnsamma levnadsförhållanden och levnadsvanor ej sällan torde medverka till arbetarnas nyss berörda öde, men en förkortning av arbetstiden synes dock vara ägnad att i avsevärd mån motverka detsamma.

Nu berörda förhållande utgör emellertid, såsom redan antytts, ej den huvudsakliga grunden för det nutida kravet på arbetstidens förkortning. Denna grund är att söka på det rent sociala området. Socialstyrelsen anför sålunda i sitt utlåtande över arbetstidskommitténs förslag till lag i ämnet bl. a. följande:

»Under de senaste decennierna har frågan om lagstadgad reglering av arbetstidens längd kommit i ett i viss mån förändrat läge genom arbetarnas egen medvetna och på sammanslutningens makt stödda strävan efter en bättre och med andra samhällsgrupper mera jämförlig ställning inom samhället. Såsom en huvudfordran har nämligen därvid uppställts kravet på en sådan förkortning av den åt förvärvsarbete ägnade tiden, att icke blott erforderlig vilotid för återhämtande av fysiska krafter bereddes dem utan ock möjlighet skapades för njutande av verkligt familjeliv, för utbildning och deltagande i det allmänna samhällsarbetet samt för tillgodogörande av de tillfällen till rekreation och nöjen, som den fortskridande kulturutvecklingen i allt högre grad skänker andra samhällsmedlemmar.

Det principiellt berättigade i denna fordran lärer icke med fog kunna bestridas. Även om man bland arbetarnas djupa led helt förklarligt är böjd att underskatta tyngden av högre ställda samhällsgruppers uppgifter och ansvar samt överskatta de allmänna kulturella förmåner, som komma dithörande individer till del, kan det å andra sidan icke förnekas, att tillvaron för dessa i allmänhet måste te sig ljusare än för de kroppsarbetandes stora flertal. Industrialiseringens återverkningar på individernas ställning — deras nedsjunkande till ringa kuggar i de stora maskinerierna, deras små utsikter till självständig verksamhet, arbetsförhållandets osäkerhet och arbetslöshetsrisken o. s. v. — äro ägnade att hos de kroppsarbetande dämpa levnads- och arbetslusten, detta så mycket mer som många av dem äro medvetna om att, därest de fått tillfälle att under gynnsammare förhållanden utbilda sina anlag och arbeta under lika förutsättningar med bättre situerade, de kunnat tillkämpa sig en annan och högre levnadsstandard oah samhällsställning. Det är förklarligt, om dessa för arbetarnas djupa led särskilt framträdande förhållanden bland dem alstra en känsla av att de inom samhället åtnjuta mindre förmåner än andra samt att dessa förmåner med orätt undanhållas dem. Då den långa arbetstiden icke utan fog betraktas såsom det måhända mest avgörande hindret för deras utbildningssträvanden, deras vilo- och förströelsebehov, deras ansträngningar för att uppstiga till en ljusare och mera människovärdig tillvaro, så är det naturligt, att undanröjandet av detta hinder kommit att för dem bliva ett av de främsta mål, för vars nående de samlats och vilket de icke vilja släppa. Härigenom har kravet på 8-timmarsdagen blivit en lösen framför andra inom arbetarrörelsen i alla länder, och dettas genomförande skulle därför te sig som inseglet på kroppsarbetarnas slitande av det mest tyngande band, med vilket andra samhällsgrupper velat kvarhålla dem på ett lägre plan och i ett förtryckt läge.

Även om en sådan uppfattning om avsiktlig orättvisa från de ledande samhällsklassernas sida är oriktig och vittnar om bristande insikt i det ekonomiska orsakssammanhang, som är bestämmande för de sociala problemens faktiska gestaltning, innebär emellertid en sådan allmän misstämning inom stora folklager alltid en realitet av allvarlig betydelse för en lugn och lycklig samhällsutveckling. Och denna betydelse blir än större, när föreställningen dock så tillvida innehåller en kärna av sanning, att den långa arbetstiden särskilt för de kroppsarbetande är ett väsentligt hinder för deras personliga utveckling, deras utsikter att höja sig och göra sig gällande, deras möjligheter att leva ett lyckligare och sundare liv.

Då allmängiltiga undersökningar rörande arbetstidens längd och utnyttjande icke föreligga i fråga om samhällets olika större grupper, låter det sig icke göra

att med full bestämdhet bedöma befogenheten av kroppsarbetarnas uppfattning om sin missgynnade ställning i detta avseende. Enbart sifferuppgifter skulle här icke heller vara tillfyllest, då på spörsmålet inverka andra faktorer, sammanhängande med den ställning vederbörande intaga och de förhållanden, under vilka de utföra sina uppgifter. En rättvis jämförelse kräver sålunda hänsynstagande till arbetslokaler och vilotillfällen, till den större eller mindre bundenheten eller självständigheten under arbetet, vidare till den omständigheten huruvida arbetets resultat i större eller mindre mån komma dem tillgodo, som utföra detsamma o. s. v. Den i annans tjänst anställde kan sålunda ej direkt jämnställas med den självständige företagaren, som själv bestämmer tid och takt för sitt arbete, som utför det i en självvald miljö, som hämtar vederkvickelse i ett välordnat hem och i regel utan bekymmer för den dagliga utkomsten, som sporras av det egna intresset för företagets framgång och som genom intensiv energiinsats under sin krafts dagar kan trygga eget och familjens framtidsuppehälle. Även inom denna samhällsgrupp lärer emellertid en mycket stor del icke åt sin förvärvsverksamhet ägna större del av sin tid än vad enligt föreliggande lagförslag skulle nu kunna krävas av kroppsarbetarna. Likartat torde förhållandet vara beträffande flertalet högre affärsanställda samt mera intellektuellt arbetande i övrigt. Av de med dem jämförliga befattningshavarna i allmän tjänst uttages i allmänhet icke högre, men väl ofta lägre daglig tjänstetid än 8 timmar. Beträffande de stora grupper av befolkningen, som utföra husligt arbete i hemmen eller tillhöra jordbruket med binäringar gäller i stort sett, att deras verksamhet är mera omväxlande eller eljest bedrives under förhållanden, väsentligen skilda från dem, som prägla de industriella och därmed jämförliga yrkena. I fråga om arbetstidens längd och bundenheten därunder torde sålunda en skillnad föreligga mellan å ena sidan de kroppsarbetande och med dem jämnställda (butikspersonal m. fl.) samt å andra sidan övriga samhällsgrupper, och lär alltså arbetarnas missnöje i detta avseende hava ett visst faktiskt underlag.

Faran för samhället av att inom sig hysa en samhällsgrupp, som på delvis berättigade grunder känner sig icke tillbörligt tillgodosedd och skyddad i sina primära intressen, är givetvis större, i samma mån denna grupp är talrik och dess uppgifter äro av väsentligare betydelse för det hela. Ur denna synpunkt måste det vara av synnerlig vikt för samhället att tillse, vad som bör och rimligen kan göras för att undanröja anledningarna till berättigat missnöje och att därigenom ådagalägga sin allvarliga strävan att lätta bördorna, där de tynga hårdast.

Såsom striden om arbetstidens längd utvecklats och för närvarande gestaltar sig, är det utan vidare klart, att den otillfredsställdhetens och missnöjets anda, som väsentligen härur uppkommit, kan mera verksamt bekämpas endast genom att det tillmötesgående steget nu tages så långt förhållandena medgiva. Det bör sålunda enligt socialstyrelsens uppfattning icke föreligga någon tvekan om det humanitärt och socialt önskvärda i att nu acceptera 8-timmars arbetsdagen eller 48-timmars arbetsveckan såsom utgångspunkt för ett offentligt rättsligt ordnande av arbetstidsfrågan.»

Genom den förbättrade skolundervisningen, folkbildningssträvandena, den vidgade spridningen och läsningen av pressens alster, nykterhetsrörelsen, det politiska och fackliga föreningslivet m. m. har arbetarklassen småningom lyfts upp till ett annat och högre plan i intellektuellt

avseende. Samtidigt hava arbetarna, förnämligast tack vare sin organisation, även i ekonomiskt avseende på det hela taget lyckats ernå en avsevärt förbättrad ställning. I stor utsträckning torde också arbetarna numera med hänsyn till bildning och ekonomi vara att jämställa med personer, som plägat hänföras till medelklassen. Vad som i främsta rummet skiljer arbetarna från dessa torde, såsom i socialstyrelsens utlåtande utvecklats, vara den längre arbetstiden.

När kroppsarbetarens arbetstid uppgick till 12 à 13 timmar per dag, var han, åtminstone under veckans arbetsdagar, tydligtvis hänvisad till att så gott som uteslutande använda sin fritid till att äta och sova. Men även med den hittills mest vanliga arbetstiden eller 10 timmar per dag hava arbetarna, som ju i många fall bo ganska avlägset från arbetsstället, ej stora möjligheter att hinna tillgodose sina personliga bildnings- och andra intressen eller fylla de krav, som ställas på dem såsom familjefäder och medborgare.

Med arbetarnas här ovan antydda uppstigande till en högre intellektuell och ekonomisk nivå hava nyss berörda intressen och krav givetvis gjort sig gällande med ökad styrka. Härtill kommer, att senare tiders politiska maktförskjutning, som berett arbetarna en särdeles inflytelserik och ansvarsfull ställning inom samhällslivet, ställa stora fordringar på dem ej blott för det direkta deltagandet däri utan även för erforderlig förberedande utbildning.

Framhållas bör även i detta sammanhang, att de stora sociala omvälvningarna i samband med världskrigets avslutande tydligtvis ej kunnat undgå att i hög grad egga och stärka de svenska arbetarnas anspråk på förbättrade arbets- och levnadsvillkor.

Som en sammanfattning av vad här anförts torde kunna sägas, att kravet på lagstadgad begränsning av arbetstiden, som numera väl ej kan sättas längre än 8 timmar för dag och 48 timmar för vecka, med hänsyn ej blott till arbetarnas hälsa, livskraft, bildning och trevnad utan även till samhällets växande fordringar på dem under nuvarande sociala och politiska förhållanden måste tillmätas en sådan räckvidd och styrka, att det såvitt möjligt måste tillgodoses.

Utskottet övergår nu till de verkningar ifrågavarande reform kan förväntas få för industriens och övriga av reformen berörda näringars produktionsförhållanden och det ekonomiska livet i allmänhet.

Den första och tillika mest betydelsefulla fråga, som möter vid försök till undersökning av de ekonomiska verkningarna av reformen är den, i vad mån arbetstidens förkortning skulle medföra minskning av

produktionen. Denna minskning behöver nämligen ej vara proportionell mot arbetstidens förkortning, utan torde förlusten i tid i större eller mindre mån kompenseras genom ökning av arbetsintensiteten. Berörda förhållande är emellertid tydligtvis beroende av många till verkan tämligen oberäkneliga faktorer, såsom skilda sysselsättningars olika beskaffenhet, arbetsförhållandena, avlöningssättet, graden av förutvarande forcering m. m.

Inom sådana tillverkningsgrenar, där produktionen väsentligan är beroende av maskinella arbetsmetoder eller kemiska processer, lär någon mer betydande ökning av arbetsintensiteten ej kunna förväntas. Med hänsyn till den redan mycket stora och alltjämt växande användningen av dylika tekniska hjälpmedel, torde nyssberörda förhållande i avseende å arbetsintensiteten redan gälla stora verksamhetsområden och komma att gälla allt större. Å andra sidan må emellertid framhållas, att arbetarnas personliga insats i produktionen — i viss mån jämväl i nu antydda tillverkningsgrenar — alltjämt nog kommer att hava stor betydelse samt att vid en förkortad arbetstid ej blott en koncentration av arbetsförmågan bör kunna äga rum utan även den ökade ledigheten kunna medföra en viss förbättring av densamma, vilket i sin ordning åter borde medverka till förhöjning av arbetsintensiteten.

Av de yttranden angående arbetsintensiteten, som arbetstidskommittén inhämtat, framgår, att arbetsgivarna på det hela taget ej räkna någon nämnvärd ökning av densamma såsom följd av arbetstidens ifrågasatta förkortning. Från arbetarnas sida hava framkommit mer gynnsamma uttalanden i förevarande avseende, men även av dem har i vissa fall förnekats möjligheten av arbetsintensitetens ökning. I litteraturen omtalas en mångfald exempel på, hur arbetstidens förkortning kompenserats genom ökad arbetsintensitet. Dessa exempel utvisa otvivelaktigt, att en förkortning av arbetstiden i många fall kan hava en sådan verkan. Härtill kommer att arbetstidens nedsättning i ej ringa mån bör kunna uppvägas även genom förbättringar i arbetets organisation samt de tekniska hjälpmedlens utveckling.

Trots de nu anförda kompenserande faktorernas inverkan, är det emellertid ej uteslutet, att arbetstidens begränsning åtminstone till en början kan komma att medföra minskning i produktionsresultatet. Härav torde följa, att reformen kan komma att medföra en om ock endast relativ och övergående förhöjning av varuprisen. Det lär emellertid kunna förväntas, att näringsidkarna i stor omfattning ej skulle låta sig nöja med en minskning av produktionen utan komme att söka att genom effektivare arbetsmetoder samt genom ökning av arbetarantalet och i fall

av behov även utvidgning av anläggningen vidmakthålla produktionen oförminskad. Men i den mån härvid för samma produktion skulle erfordras ökade kostnader, komme jämväl i detta fall arbetstidens förkortning att leda till ökade varupris.

Arbetstidskommittén har sökt att bereda upplysning i nu berörda och därmed sammanhängande avseenden genom en särskild undersökning om de ekonomiska verkningarna av den ifrågasatta förkortningen av arbetstiden inom industrien. I den redogörelse därför, som kommittén låtit utarbeta, angives såsom resultat av utredningen bland annat, att produktionskostnaden för industrien i dess helhet skulle till följd av arbetstidens förkortning komma att ökas, vid oförändrat arbetarantal och minskad produktion med 4,54 % samt vid ökat arbetarantal och oförminskad produktion med 3,47 %.

Nu nämnda procenttal göra, såsom även i berörda redogörelse framhålles, ingalunda anspråk på att utgöra något exakt uttryck för fördyringen, och ett flertal omständigheter kunna åberopas såsom anledning till deras korrigering i olika riktningar. Med hänsyn till att vid uträkningen av dessa tal ej något avseende fästs vid eventuell ökning av arbetsintensiteten och ej heller vid de sannolikt mycket betydande modifikationer i avseende å arbetarantalets ökning och anläggningarnas utvidgning, som i samband med reformen kunna göras tack vare förbättring av arbetets organisation och företagens tekniska utrustning, vill det emellertid synas utskottet, som om ifrågavarande tal skulle kunna tåla en avsevärd reduktion.

Ytterligare ett skäl till antagandet, att genomförandet av 8-timmarsdagen skulle ske med mindre olägenheter än merberörda procenttal antyda, ligger däri, att arbetstiden i ganska stor utsträckning förkortats efter den tidpunkt, från vars förhållanden beräkningarna i utredningen utgå. Vid nämnda tidpunkt var nämligen den genomsnittliga nettoarbetstiden för samtliga industriarbetare 56,4 timmar per vecka, under det motsvarande arbetstid för drygt en tredjedel av nämnda arbetare intill den 1 april 1919, efter ingångna kollektivavtal att döma, nedsatts till omkring 52 timmar.

Den inverkan förevarande lagstiftningsåtgärd skulle komma att utöva på industriens produktionskostnad och därmed på varuprisen skulle sålunda enligt utskottets förmenande över huvud taget ej bliva särdeles betydande.

En bland de mest vägande invändningarna mot den ifrågasatta reformen har varit, att den svenska industrien — redan förut relativt illa situerad — ej med 8-timmars arbetsdag skulle kunna uthärda konkur-

rensen från länder med längre arbetstid. Med hänsyn härtill har ej blott kommittén utan även socialstyrelsen i sitt yttrande över kommitté-förslaget samt föredragande departementschefen i sitt anförande till statsrådsprotokollet framhållit den stora och växande omfattning, vari berörda arbetstid genomförts i utlandet. Till komplettering av vad sålunda anförts anser sig utskottet böra meddela följande.

I Norge har det uti propositionen omnämnda, av kommittén för arbetarskyddslagstiftningens revision den 31 januari 1919 avgivna betänkandet föranlett proposition till stortinget den 14 därpå följande mars. Enligt vad inhämtade upplysningar giva vid handen, lär det kunna förväntas, att det sålunda framlagda lagförslaget i huvudsak skall vinna stortingets bifall.

Beträffande Danmark, där 8-timmarsdagen genom lag den 12 februari 1919 införts för industrigrenar med »dygndrift», har tillsatts en kommission med uppdrag att utarbeta förslag till lagstiftning angående dylik arbetstid, och skulle enligt uppgift detta uppdrag i vad angår industri, byggnadsverksamhet och transportväsende fullgöras till den 1 nästkommande juli. Därefter skulle kommissionen övergå till att utarbeta lagförslag till arbetstidens reglering inom övriga verksamhetsområden.

Den finska lagen om 8-timmars arbetstid, vilken lag utarbetats under synnerligen brådskande omständigheter, är f. n. föremål för revision, som dock ej lär åsyfta några mer principiella förändringar.

Den spanska regeringen har den 3 april 1919 utfärdat ett dekret, enligt vilket för alla arbetsgrenar från den 1 oktober 1919 den högsta lagliga arbetstiden skall vara 8 timmar om dagen eller 48 timmar i i veckan. Institutet för sociala reformer synes emellertid vara bemyndigat att på framställning av yrkeskommittéer, som skola bildas inom skilda fack, medgiva undantag samt har dessutom att meddela närmare, definitiva bestämmelser om arbetstiden för olika arbetsgrenar.

I Frankrike har mot slutet av nästlidna april månad antagits en lag, som för arbetstiden inom industrien och handeln fastställer en begränsning av 8 timmar för dag eller 48 timmar för vecka. Denna begränsning synes emellertid endast vara av grundläggande natur, och lär den närmare utformningen av arbetstidens reglering skola ske på administrativ väg och i samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer.

För det nederländska parlamentet har den 11 april 1919 framlagts ett regeringsförslag till lag om bl. a. begränsning av arbetstidens längd. Dess huvudsakliga bestämmelse i nu berörda avseende begränsar arbetstidens längd i fabriker och verkstäder, å byggnadsplatser o. d. till 8

timmar för dag och 45 timmar för vecka. För en del andra slag av arbeten, måhända väsentligen sådana, som bedrivas utomhus, föreslås en arbetstid av högst 10 timmar per dag och 55 timmar per vecka. I åtskilliga fall skulle emellertid undantag kunna förekomma.

Nämnas må även, att fråga om lagstadgad 8-timmars arbetsdag väckts jämväl inom det belgiska parlamentet genom en den 20 mars 1919 avgiven motion.

Slutligen må i detta sammanhang erinras om det å den nu pågående fredskonferensen fattade beslutet att i fredsfördraget intaga ett moment av följande lydelse: Antagandet av en arbetsdag om 8 timmar eller en arbetsvecka om 48 timmar såsom ett mål att eftersträva överallt, där det ej redan är uppnått.

Nu omförmälda lagstiftningsåtgärder, sammanställda med dem, som omtalats i kommittébetänkandet och propositionen, peka enligt utskottets uppfattning tydligt hän mot det snara förverkligandet av 8-timmarsdagen som ett allmänt internationellt faktum. Med hänsyn härtill synas de från näringsidkarnes sida framhållna farhågorna för konkurrensen från främmande länder med längre arbetstid ej kunna tillmätas någon större betydelse.

Från arbetsgivarhåll har gjorts gällande, att införande av lagstadgad 8-timmarsdag skulle bereda industrien och näringarna över huvud taget synnerliga svårigheter med hänsyn till rekryteringen av den ökade arbetskraft, som kunde erfordras för att uppehålla produktionen oförminskad. Förnekas kan ej heller, att det för en del företag, särskilt sådana som i större omfattning måste övergå från arbete på två till tre skift, kan bliva vanskligt att uppdriva erforderligt antal yrkesskickliga arbetare. I ej ringa utsträckning har emellertid en sådan övergång redan verkställts utan att större olägenheter därav försports. Såsom i propositionen framhållits, är därjämte tillgången på arbetskraft, tack vare bland annat att emigrationen under krigsåren i det närmaste avstannat, för närvarande på det hela taget mer än tillräcklig, och man synes hava anledning befara, att den arbetslöshet, som redan på sina ställen visat sig, skall ytterligare tilltaga.

Det synes visserligen icke kunna förnekas, att industrien och övriga näringar, såsom av deras idkare med styrka framhållits, stå inför ovissa och måhända bekymmersamma förhållanden. Bland annat äro flera av de faktorer, som bestämma produktionskostnaderna, här i landet ganska ofördelaktiga, och osannolikt förefaller ej, att vår industri kommer att få stark känning av de stora staternas åtgärder på den internationella

handelspolitikens område. Å andra sidan må dock erinras om bland annat de gynnsamma naturliga förutsättningarna för flera av våra förnämsta exportindustrier, det omfattande och växande tillgodogörandet av vår vattenkraft samt våra i jämförelse med de krigförande staternas tillfredsställande statsfinanser.

Utskottet har förut framhållit, att ifrågavarande reform under nuvarande förhållanden måste anses påkallad av så starka skäl, att den såvitt möjligt måste genomföras. Onekligen kunna vissa olägenheter befaras av reformens genomförande — de mest betydande hava härovan något skärskådats — men utskottet kan ej tillmäta dem så stor betydelse, att de böra få utgöra ett avgörande hinder för reformen. Däremot torde de så till vida påkalla beaktande, att de lära få anses ådagalägga nödvändigheten av att i vissa fall genom modifierande bestämmelser göra det möjligt att förekomma oskäliga eller skadliga verkningar av lagen.

Efter all erfarenhet att döma, hava människorna en synnerligen stor förmåga att anpassa sig efter omständigheterna. Med hänsyn därtill samt den snabba och storartade utveckling i avseende å naturkrafternas tillgodogörande och teknikens fulländning, som man på senare tider fått bevittna här i landet, synes man icke utan skäl kunna hoppas, att våra näringar, därest införandet av 8-timmars arbetsdag skulle medföra nedgång i produktionen, rätt snart skulle återuppnå den produktionskapacitet, de för närvarande besitta.

Reformen är enligt utskottets förmenande ägnad att i avsevärd mån motverka arbetarnes missnöje med sin nuvarande ställning inom produktionslivet. Denna verkan kan icke för näringarna sakna betydelse, och omöjligt torde icke vara, att de just häri skulle vinna ett icke föraktligt stöd i den befarade skärpta konkurrensen med utlandet. Även med hänsyn till önskvärdheten att stärka arbetarnas förtroende till möjligheten att på den lagliga samhällsutvecklingens väg få sina intressen tillgodosedda synes reformen förtjäna beaktande.

Utskottet finner sig sålunda böra i huvudsak tillstyrka förevarande lagförslag och övergår nu till att granska dess särskilda bestämmelser.

1 §.

Den huvudsakliga bestämmelsen rörande den föreslagna lagens tillämpningsområde, vilken meddelas i första stycket av förevarande paragraf, överensstämmer fullständigt med motsvarande bestämmelse i lagen om arbetarskydd. Med hänsyn till det nära sambandet mellan dessa båda lagar, är en sådan överensstämmelse otvivelaktigt önskvärd.

Oavsett nu nämnda förhållande lär det även med hänsyn till lagens innebörd och syftemål få anses lämpligt, att åt densamma beredes en såvitt möjligt allmängiltig tillämpning. Från dess tillämpning torde det dock av olika skäl vara påkallat att göra flera undantag, än som stadgats i fråga om lagen om arbetarskydd.

a) och b).

Mot dessa undantagsbestämmelser, som överensstämma med bestämmelserna under 1 § lagen om arbetarskydd, har utskottet ej något att erinra.

c).

I motion av herr *Karlsson* i Sandviken har påyrkats, att denna undantagsbestämmelse skulle uteslutas, och har till stöd därför i huvudsak framhållits, att i fråga om reparations- och andra arbeten, som här åsyftas, det i många fall skulle vara möjligt för arbetsgivare och arbetare att reglera arbetstiden enligt lagens bestämmelser. Utskottet vill icke bestrida riktigheten av nämnda påstående, men lär däri berörda förhållande ej göra här ifrågavarande undantagsmöjlighet opåkallad. I fråga om vissa arbeten, som inbegripas under f), g) och h), lär tvekan ej råda om behovet av undantagande från lagens tillämpning. Inom lagens vidsträckta tillämpningsområde torde förekomma åtskilliga andra slag av arbete, som i avseende å förekomstsätt äro att jämföra med de nyss åsyftade. Med hänsyn till dessa slag av arbete, som ej kunna på förhand angivas, torde det vara påkallat att äga tillgång till en allmängiltig undantagsbestämmelse.

d).

Herr *Hagman* i Stockholm m. fl. samt herr *Karlsson* i Sandviken hava motionsvis yrkat, att denna bestämmelse måtte uteslutas. Visserligen torde, såsom motionärerna framhålla, staten böra framträda som mönsterarbetsgivare och gå i spetsen, när det gäller reformer av här ifrågavarande slag, men detta torde staten, såsom redan på ett flertal områden skett, kunna förväntas göra utan lagbud. Då frihet i förevarande avseende möjligen kan medföra vissa fördelar för staten och måhända även kan lända till, att 8-timmarsdagen på några håll införes tidigare än lagen föreskriver, har utskottet ej funnit sig böra biträda motionärernas mening.

e) och f).

Beträffande dessa bestämmelser har utskottet ej något att erinra.

g).

I fråga om förevarande bestämmelse hava herr *Schmidt* m. fl., herrar *von Sydow* och *Enhörning* samt herrar *Öberg* och *Lidström* i av dem väckta motioner yrkat, att orden »utom vid skiljeställe» måtte uteslutas. Enligt utskottets mening torde åtminstone beträffande de större arbetsställena av ifrågavarande slag icke förefinnas några omständigheter, som skulle berättiga till en särställning. Skulle emellertid för något arbetsställe behov av undantag med nödvändighet göra sig gällande, torde möjlighet finnas att erhålla sådant efter ansökan hos arbetsrådet. Utskottet har med hänsyn härtill ej funnit sig böra tillmötesgå motionärerna.

h).

I en till utskottet ingiven framställning har Stockholms trädgårdsodlarförbund uttryckt tvekan, huruvida trädgårdsskötsel skulle anses inbegripen under jordbruk och sålunda vara undantagen från lagens tillämpning samt i annat fall påyrkat dess undantagande. Med hänsyn härtill har utskottet, som finner trädgårdsskötsel i likhet med jordbruk böra fritagas från lagens tillämpning, i förevarande undantagsbestämmelse uttryckligen inbegripit jämväl sådan verksamhet.

i).

I motioner av herr *Hagman* i Stockholm m. fl. samt herr *Karlsson* i Sandviken har påyrkats denna bestämmelses uteslutande. Utskottet delar utan tvekan motionärernas mening om önskvärdheten, att här ifrågavarande befattningshavare få sin tjänstgöringstid begränsad i enlighet med lagens grundtanke, men torde det med hänsyn till trafiktjänstens beskaffenhet vara ofrånkomligt, att detta sker genom särskild reglering. Förevarande undantagsbestämmelse torde sålunda icke kunna uteslutas.

j).

Herr *Söderberg* har beträffande denna bestämmelse motionsvis yrkat, att arbetare, anställda å rakstugor och herrfrisérsalonger, skulle inbegripas under lagens tillämpning. Utskottet har icke funnit skäl att biträda detta yrkande. Genom den nyligen av riksdagen antagna lagen om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse har i viss mån en reglering av ifrågavarande arbetares arbetstid redan

genomförts. Dessutom lär man ej kunna förneka att, såsom arbetstidskommittén påpekat, i arbetet å rakstugor och frisérsalonger i regel förekommer talrika uppehåll, ävensom att det med hänsyn till den stora allmänhetens krav kan vara motiverat, att berörda arbete fortgår något längre än verksamheten inom andra områden.

k).

Denna bestämmelse har ej givit anledning till någon anmärkning från utskottets sida.

Av herrar *von Sydow* och *Enhörning* har i motion påyrkats, att till förevarande paragraf skulle fogas ytterligare ett undantag, avseende stuveriarbete. Med hänsyn till att berörda arbete, som onekligen är att räkna till de mer ansträngande, med större skäl än flertalet andra sysselsättningar torde påkalla begränsning av arbetstiden, och då möjlighet till undantag, där sådan skäligen bör ifrågakomma, är beredd genom bestämmelsen i c), har utskottet ej funnit anledning biträda här ifrågavarande yrkande.

2 §.

Såsom i kommitténs motivering framhålles, innebär bestämmelsen i förevarande paragraf onekligen en betydande avvikelse från den i lagen om arbetarskydd till uttryck komna principen, att i regel alla arbetstagare böra inbegripas under skyddslagstiftningen. Med hänsyn till arbetstidsregleringens i många fall djupt ingripande betydelse för näringslivet torde det emellertid kanske vara nödvändigt att från nämnda reglering undantaga sådana arbetstagare, som ej äro att räkna till eller att jämställa med kroppsarbetare.

Under utskottsbehandlingen har påpekats, att det vore ovisst, huruvida till »kontorsbiträde eller därmed jämställd person» även vore att räkna vaktmästare och springpojkar i kontorstjänst. Då det måste anses angeläget, att biträde av dylika befattningshavare kan i fall av behov påräknas även efter den ordinarie arbetstidens slut, t. ex. för postens expediering och forsling till postanstalten, har utskottet funnit sig böra föreslå, att nyss citerade ord utbytas mot »kontorspersonal eller därmed jämställda».

Beträffande det i motioner av herr *Hagman* i Stockholm m. fl. och herr *Karlsson* i Sandviken framställda yrkandet, att hela det senare ledet av förevarande paragraf eller orden »och ej heller ritare, kontorsbiträde

eller därmed jämställd person» skulle uteslutas, har utskottet ej funnit tillfyllestgörande skäl föreligga för att tillmötesgå motionärerna.

3 §.

Den av kommittén föreslagna anordningen att åt en särskild, sakkunnig institution, arbetsrådet, vari arbetsgivare och arbetare äro företrädda, anförtro det närmare utformandet i praxis av reglerna för lagens tillämplighet synes utskottet lämplig och välbetänkt. Densamma torde vara ägnad att i de sannolikt talrika fall, där fråga kommer att uppstå beträffande lagens tillämplighet, tillförsäkra dessa frågor en snabb samt efter de praktiska förhållandena och skyddslagstiftningens utveckling anpassad lösning. Den av föredragande departementschefen, efter erinran av lagrådet, föreslagna förändringen, att arbetsrådets här ifrågavarande uppgift skulle utsträckas till att omfatta frågor rörande lagens tolkning jämväl i andra än nyss berörda avseende, torde enligt utskottets mening få anses väl motiverad.

Med anledning av erinran av lagrådet har den befogenhet, som i förevarande hänseende skulle tillkomma arbetsrådet, i propositionen ändrats på det sätt, att rådet skulle i stället för att, såsom först föreslagits, träffa bindande avgöranden endast få avgiva utlåtanden. Emot denna förändring har herr *Hagman* i Stockholm m. fl. i motion vänt sig och påyrkat återgång till den av kommittén föreslagna avfattningen. Förnekas kan ej, att det från praktisk synpunkt kunde synas vara att föredraga att från arbetsrådet erhålla definitivt bindande uttalanden — vederbörande intresserade kunde då med säkerhet veta vad de hade att rätta sig efter. Såsom lagrådet anmärkt, måste det emellertid med hänsyn till rättstillämpningens enhet anses betänkligt, att enahanda förhållande skulle kunna bliva föremål för prejudikatbildande men olika bedömande, dels av arbetsrådet och dels av högsta domstolen. Enligt utskottets mening torde det för övrigt kunna förväntas, att arbetsrådets utlåtanden i praktiken skulle komma att tillmätas ungefär lika betydelse, som om de vore rättsligt bindande. Med hänsyn till vad nu anförts har utskottet icke funnit sig böra biträda motionen utan förordar paragrafen i den avfattning propositionen innehåller.

4 §.

Bestämmelserna i denna paragraf, som innehåller lagens huvudstadganden, hava blivit föremål för ändringsyrkanden i ett flertal motioner.

Vad först angår den reella begränsningen av arbetstidens längd, hava herrar *von Sydow* och *Enhörning* i motion påyrkat, att arbetstiden i allmänhet skulle begränsas till 54 timmar i veckan i medeltal för två veckor. Såsom torde framgå av motiveringen för utskottets ståndpunkt i allmänhet till förevarande lagstiftning, kan utskottet ej biträda nämnda yrkande. Vidare påyrka nu omförmälda motionärer, att i 4 § skulle intagas en bestämmelse av följande lydelse: »Vid arbete, där oavbruten drift är behövlig, må arbetstiden utsträckas till 56 timmar i veckan i medeltal för två veckor». Medgivas må, att lagens genomförande kommer att särskilt drabba företag med skiftarbete och synnerligast sådana, som här torde avses, eller företag, vilka måste gå veckan runt, men å andra sidan må även framhållas, att här ifrågavarande arbeten tidvis måste förrättas under natten och jämväl eljest till stor del äro att räkna till de mer ansträngande. Utskottet anser med hänsyn därtill riktigast att ej gå berörda företags anspråk tillmötes längre än vad undantagsmöjligheten i 5 § andra stycket innebär.

Beträffande arbetstidens längd hava herr *Karlsson* i Sandviken samt herrar *Holmström* och *Eriksson* i Grängesberg motionsvis påyrkat särskild starkare begränsning för vissa slag av gruvarbete. Förstnämnda motionärers yrkande går ut på, att arbetstiden för gruvindustrien vid underjordsarbete och vid de öppna gruvorna i Norrbotten måtte bestämmas till 6 timmar per dag och skift. De sistnämnda motionärerna åsyfta i sak detsamma med en hemställan om sådan bestämmelse, att den längsta tillåtna arbetstiden för berörda arbeten skall vara två timmar kortare per dygn än den, som lagen medgiver för arbete ovan jord. Utskottet vill ej bestrida, att gruvarbetet är särskilt hälsofarligt och ansträngande och att med hänsyn därtill en kortare arbetstid för detsamma kan vara motiverad, men då föredragande departementschefen i propositionen upplyst, att förevarande fråga redan överlämnats till arbetstidskommittén för utredning och beaktande, anser sig utskottet sakna skäl att biträda här ifrågavarande yrkanden.

Slutligen bör i detta sammanhang nämnas, att herr *Hagman* i Stockholm m. fl. i sin motion gjort gällande, att arbetstiden för arbete, som bedrives kontinuerligt natt och dag, borde begränsas till 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan. Utskottet föreställer sig, att arbetstiden för dygn vid kontinuerligt arbete till följd av skiftgångens natur i regel kommer att utan särskild reglering begränsas på nyss berörda sätt. I fråga om arbetstiden per vecka för dylikt arbete, torde densamma kunna på lämpligt sätt regleras antingen genom erforderlig ökning av arbetsstyrkan eller genom anlitande av undantagsbestämmelsen i 5 §. På grund

härav har utskottet ej funnit ifrågavarande yrkanden böra föranleda till någon åtgärd.

Av herrar *Lindley* och *Hagman* m. fl. har i motioner påyrkats, att i arbetstiden skola inräknas eventuell väntetid och uppehåll i arbetet och att från densamma endast skola frånräknas måltidsraster. Herr *Karlsson* i Sandviken går i sin motion ett steg längre och yrkar, att jämväl måltidsraster skola inräknas i arbetstiden. I fråga om kontinuerligt arbete framställa även herr *Hagman* i Stockholm m. fl. ett liknande yrkande. I viss mån i motsatt riktning gå herrar *von Sydow* och *Enhörning*, som i sin motion föreslå en bestämmelse av följande lydelse: »Här angivna tidsbegränsningar avse den effektiva arbetstiden, raster sålunda oräknade». Utskottet får i förevarande avseende hänvisa till vad föredragande departementschefen yttrat: »För min del finner jag kommitténs förslag, som innebär en effektiv arbetstid av 8 ½ timmar per dygn eller 48 timmar i veckan, således raster oräknade, vara tillräckligt tydligt. Att tillfälliga uppehåll i följd av maskinskada eller andra av arbetarna oberoende omständigheter icke i allmänhet kunna räknas som raster, synes otvivelaktigt. Huruvida väntetid skall inbegripas i arbetstid eller ej, lärer bero av förhållandena i speciella fall och kan näppeligen bliva förenat för generella bestämmelser i lag. Vederbörande lära härutinnan kunna gardera sig genom avtalsbestämmelser; i fall sådana ej föreligga eller tvist om deras innebörd uppstår, lärer sådan tvist få avgöras av domstol i vanlig ordning. Väntetid på arbetsstället lärer väl allmänt vara att inräkna i arbetstiden.» En reglering i förevarande avseende synes för övrigt mindre nödvändig jämväl med hänsyn därtill, att det torde kunna förväntas, att lämplig praxis härutinnan skall komma att utbildas med ledning av arbetsrådets utlåtanden.

Den i paragrafens andra stycke angivna tidrymd av tre veckor, för vilken den genomsnittliga arbetstiden skall beräknas, har av herr *Lindley*, herr *Hagman* i Stockholm m. fl. samt herr *Karlsson* i Sandviken påyrkats skola inskränkas till två veckor. Enligt utskottets mening föreligga ej tillfyllestgörande skäl för en dylik ändring.

Av herr *Lindley* har i motion föreslagits, att arbetstiden skulle begränsas till 8 timmar av dygnet och 48 timmar i veckan men med rätt för parterna att genom uttryckliga avtal överenskomma, att arbetstiden för visst dygn må uppgå till 8½ timmar, mot det att motsvarande avdrag å arbetstiden göres å annat bestämt dygn. Berörda förslag skulle ej medföra någon egentlig förändring i sak, men lagens syftemål, införandet av 8-timmars arbetsdag, skulle otvivelaktigt därigenom komma till mer direkt och tydligt uttryck. Med hänsyn härtill har utskottet omformulerat paragrafens första stycke i den riktning här angivits.

5 §.

I avseende å denna paragraf har i motioner påyrkats, av herr *Hagman* i Stockholm m. fl. och herr *Karlsson* i Sandviken, att hela paragrafen måtte uteslutas, samt av herrar *von Sydow* och *Enhörning*, såsom följd av ett deras yrkande beträffande 4 §, att andra stycket måtte utgå.

Till följd bland annat av lagens vidsträckta omfattning lär det ej kunna undvikas, att dess tillämpning i vissa fall kan komma att framstå såsom oskäligt besvärande eller uppenbarligen omotiverad. Såsom erfarenheten beträffande andra författningar på skyddslagstiftningens område utvisar, är det med hänsyn till lagstiftningens genomförande och respekterande särdeles önskvärt att kunna genom eftergifter från tillämpningen undantaga dylika fall. Med hänsyn härtill och då det väl lär kunna förväntas, att arbetsrådet skall med tillbörlig varsamhet utöva den befogenhet, som i denna paragraf uppdrages åt detsamma, har utskottet ansett sig böra förorda paragrafens bibehållande i oförändrad avfattning.

6 §.

Mot bestämmelserna i denna paragraf, som ej givit anledning till några ändringsyrkanden, har utskottet ej något att erinra.

7 §.

I avseende å begränsningen av övertidsarbetet hava herrar *von Sydow* och *Enhörning* i motion påyrkat sådan ändring, att arbetsgivare utan särskild eftergift skulle få använda arbetare på övertid under högst 40 timmar under loppet av en kalendermånad. Herr *Lindley* åter yrkar motionsvis, att ifrågavarande tidsmått skall nedsättas till 20 timmar. Enligt utskottets mening torde den i propositionen föreslagna begränsningen vara mest lämplig.

Av herrar *von Sydow* och *Enhörning* har gjorts gällande, att jämväl personer under 18 år borde få användas till övertidsarbete, varom här är fråga. Utskottet vill ej bestrida, att vid arbetsställen, där minderåriga i större utsträckning användas, nyttan av möjligheten till övertidsarbete i väsentlig mån förringas genom berörda möjlighets begränsning till att gälla endast vuxna arbetare. Då de minderåriga emellertid av nu gällande bestämmelser i regel varit hindrade att deltaga i övertidsarbete och arbetstidens förkortning måste anses särskilt påkallad med hänsyn till dem, har utskottet ej funnit sig böra biträda ifrågavarande yrkande.

Herr *Karlsson* i Sandviken har i sin motion påyrkat, att medgivandet till användande av enstaka arbetare å övertid till nödvändiga förberedelse- och avslutningsarbeten måtte uteslutas. Enligt utskottets mening torde det med hänsyn till det egentliga driftsarbetets regelbundna gång vara praktiskt taget nödvändigt, att vissa arbetare kunna för särskilda arbetsuppgifter i någon mån få användas utöver de övriga arbetarnas arbetstid, och finner utskottet sålunda förevarande yrkande ej böra föranleda ändring.

Av herr *Lindley* har påyrkats en sådan ändring, att till övertidsarbete endast skulle få användas sådana arbetare, som frivilligt anmälde sig därtill. Herr *Karlsson* i Sandviken har velat göra arbetarens användande till övertidsarbete beroende på hans medgivande därtill. Enligt utskottets mening är det uppenbart, att arbetarens deltagande i övertidsarbete är beroende av hans fria vilja. Arbetsgivaren äger, lika litet som beträffande ordinarie arbete, någon rätt att tvinga honom därtill. Emellertid är det å andra sidan även obestridligt, att arbetaren kan genom avtal eller överenskommelse frånträda berörda rätt, och måste han då givetvis anses pliktig att, när så påfordras, utföra övertidsarbete. Med hänsyn härtill har utskottet ej funnit anledning upptaga här berörda yrkanden.

8 §.

Beträffande denna paragraf har utskottet ej något att erinra.

9 §.

I motioner av herrar *von Sydow* och *Enhörning* samt herr *Hagman* i Stockholm m. fl. har påyrkats, att förslagsrätten i fråga om arbetsgivar- och arbetarrepresentanter jämte suppleanter inom arbetsrådet skulle förbehållas sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare, resp. arbetare, vilka omfatta minst 50,000 arbetare, resp. medlemmar. Utskottet har visserligen den uppfattningen, att Kungl. Maj:t även utan en dylik begränsning skulle komma att såvitt möjligt följa de stora huvudsammanslutningarnas förslag, men då från såväl arbetsgivar- som arbetarhåll krav på säkerhet härutinnan med styrka gjorts gällande, har utskottet funnit sig böra föreslå en förändring i enlighet med här omnämnda yrkanden.

För att bereda tillgång till mer allsidig sakkunskap inom rådet har utskottet funnit lämpligt föreslå, att för arbetsgivar- och arbetarrepresentanterna skola utses minst dubbelt så många suppleanter.

10 §.

Denna paragraf har ej givit anledning till någon anmärkning.

11 §.

Till förekommande att frågor skulle kunna uppstå om utkrävande av ansvar å arbetsgivare i det fall, att någon hans arbetare utan hans vetskap och vilja arbetade utöver enligt lagen gällande begränsning, har utskottet funnit sig böra föreslå sådan omredigering av förevarande paragrafs början, att orden »Användes arbetare till arbete» etc. ändras till »Använder arbetsgivare arbetare till arbete» etc.

12—15 §§.

Mot bestämmelserna i dessa paragrafer har utskottet ej funnit något att erinra.

16 §.

Herr *Hagman* i Stockholm m. fl. samt herr *Karlsson* i Sandviken hava i sina motioner påyrkat, att denna paragraf måtte uteslutas.

Såsom utskottet tidigare framhållit, lär det ej kunna förnekas, att förevarande lagstiftning möjligen under vissa förhållanden kan komma att bliva ödesdiger för vissa företag eller slag av verksamhet. Särskilt synas farhågor i detta avseende vara motiverade med hänsyn till den osäkerhet, som för närvarande kännetecknar de internationella handelspolitiska förhållandena. Utskottet, som är övertygat, att Kungl. Maj:t och arbetsrådet ej annat än i verkligt nödfall skulle låta denna paragraf komma till tillämpning, har ej funnit skäligt biträda motionärernas yrkanden.

17 §.

Mot denna paragraf har utskottet ej något att erinra.

Slutstadgandena.

I avseende å tiden för lagens ikraftträdande har i motion av herrar *von Sydow* och *Enhörning* påyrkats, att tiderna den 1 juni 1920 och den 1 oktober 1919 måtte utbytas mot respektive den 1 juli 1920 och den 1 januari 1920. Herr *Karlsson* i Sandviken har däremot påyrkat sådan ändring, att ifrågavarande tidpunkter skulle utbytas mot respektive den 1 januari 1920 och den 1 juli 1919. Därjämte hava herrar *von Sydow* och *Enhörning* påyrkat införandet av en bestämmelse, att, därest vid tiden för lagens ikraftträdande finnes gällande kollektivavtal, bestämmelserna i lagen ej skola tillämpas förrän efter avtalstidens utgång. Utskottet har ej funnit tillfyllestgörande skäl föreligga för biträdande av något utav här berörda yrkanden.

Beträffande bestämmelsen om begränsning av lagens giltighet till den 31 december 1923, har herr *Hagman* i Stockholm m. fl. samt herr *Karlsson* i Sandviken påyrkat, att densamma skulle uteslutas. Då det enligt utskottets mening från flera synpunkter torde vara lämpligt, att förevarande reglering betecknas som i viss mån en försökslagstiftning och att tillika en bestämd, ej alltför obetydlig tidrymd angives för dess giltighet, har utskottet ej funnit skäl förorda ifrågavarande yrkande.

Såsom förut omnämnts, har utskottet i samband med förevarande proposition haft till behandling motionerna nr 212, 213, 215, 216 och 225 av herr *Lindhagen*. I de fyra förstnämnda av dessa motioner hemställes, att riksdagen med anledning av förevarande proposition ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att vissa, här nedan angivna frågor måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande. I motionen nr 212 beröres frågan om söndagsvila och i motionen nr 213 frågan om reglering i vissa fall av nattarbetet för män. Enligt vad utskottet inhämtat, hava båda dessa frågor gjorts till föremål för utredning av arbetstidskommittén, och lär det vara att förvänta, att kommittén inom den närmaste framtiden kommer att framlägga förslag till lagstiftning i desamma. Beträffande den i motionen nr 215 avsedda frågan rörande personalens arbetstid inom hotell-, restaurang-, kafé- och därmed jämförlig rörelse är densamma sedan några år föremål för utredning inom socialstyrelsen, och lär redogörelse för utredningens resultat möjligen komma att publiceras inom detta års utgång. Den fråga, som beröres i motionen nr 216 och åsyftar arbetstiden uti det s. k. hemarbetet, har ingått i den utredning rörande hemindustriellt arbete i Sverige, som år 1917 slutförts av socialstyrelsen. Därefter har Kungl. Maj:t under nästlidet år uppdragit åt styrelsen att inkomma med förslag till lagstiftning för reglerande av hemarbetarnas arbetsförhållanden. Med hänsyn till vad nu anförts, har utskottet icke funnit anledning att tillstyrka bifall till herr Lindhagens här berörda motioner.

I motionen nr 225 har herr Lindhagen hemställt, att riksdagen i samband med prövningen av det genom förevarande proposition framlagda förslag till lag om arbetstidens begränsning ville tillika taga i övervägande, »huruvida i lagen kan och bör intagas föreskrift om att vid avskedande av arbetare äldre anställda arbetare böra i regel lämnas företräde att få kvarstanna i arbetet framför yngre anställda arbetare.» Med hänsyn till att den i motionen åsyftade föreskriften ej lämpligen torde kunna infogas uti här ifrågavarande lag, har utskottet, som även är tveksamt, huruvida föreskriften under alla förhållanden kan anses fullt motiverad, icke funnit sig böra tillstyrka denna motion.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, med avslag å motionen nr 401 inom andra kammaren, för sin del antaga följande

(Kungl. Maj:ts förslag.) *(Utskottets förslag.)*

Lag

om arbetstidens begränsning.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas dock

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,

c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,

d) arbete, som bedrives av staten,

e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,

f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,

g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,

h) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att *den* bedrives utan samband med jordbruk,

h) jordbruk jämte *sådana* därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, ävensom *trädgårdsskötsel och* djurskötsel, ändå att *arbetet* bedrives utan samband med jordbruk,

(Kungl. Maj:ts förslag.)

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaférörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning och ej heller ritare, *kontorsbiträde eller därmed jämställd person.*

(Utskottets förslag.)

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaférörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning och ej heller ritare, *kontorspersonal eller därmed jämställda.*

3 §.

Yppas tvekan, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen, åligger det arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, avgiva utlåtande i frågan.

Enahanda skyldighet åligger ock arbetsrådet beträffande annan fråga rörande lagens tillämpning.

Utlåtande, varom här är sagt, skall meddelas kostnadsfritt.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, *än 8 1/2 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan.*

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, *än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan; dock må, därest nyssnämnda begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under veckans fem första söckendagar utsträckas till 8 1/2 timmar av dygnet.*

(Kungl. Maj:ts förslag.) *(Utskottets förslag.)*

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av högst tre veckor.

5 §.

Beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse, må arbetsrådet medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar.

Måste arbete, som bedrives med tre skiftlag, oundgängligen fortgå jämväl under sön- och helgdagar, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag.

Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å varor eller annan egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete utöver begränsning, som finnes angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Arbetet må icke fortsättas utöver nämnda tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har yrkesinspektionens chefsmyndighet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver

(Kungl. Maj:ts förslag.) *(Utskottets förslag.)*

begränsning, som är angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 25 timmar under loppet av en kalendermånad och 150 timmar under loppet av ett kalenderår. Därutöver må för nödvändiga förberedelse- eller avslutningsarbeten enstaka arbetare, som uppnått nyss angivna ålder, användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.

Erfordras ytterligare eftergift, må sådan, dock för högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad och 75 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete enligt 6 eller 7 § åligger det arbetsgivare att senast näst därpå följande dag göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fastställes av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Beslut av yrkesinspektionens chefsmyndighet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journalen å det arbetsställe, beslutet rör, och skall journalen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsammas datum.

9 §.

Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må

9 §.

Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må

(Kungl. Maj:ts förslag.)

nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av *rikssammanslutningar utav arbetsgivare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare.* För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst *lika många suppleanter.*

(Utskottets förslag.)

nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av *sådana rikssammanslutningar utav arbetsgivare, vilkas ledamöter sysselsätta tillhopa minst 50,000 arbetare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar utav arbetare, som räkna minst 50,000 medlemmar.* För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst *dubbelt så många suppleanter.*

Förslag, som ovan sägs, bör upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter.

Har förslag ej avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågakommande verksamhetsområden.

Rådet äger att, där skäl därtill föreligga, i avbidan på vidare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

Närmare bestämmelser rörande rådet och dess verksamhet meddelas av Konungen.

10 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

11 §.

Användes arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stad-

11 §.

Använder arbetsgivare arbetare till arbete i strid mot vad i denna

(Kungl. Maj:ts förslag.)

gat, straffes *arbetsgivaren* med böter från och med tio till och med ettusen kronor. Är arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

(Utskottets förslag.)

lag är stadgat, straffes med böter från och med tio till och med ettusen kronor. Är arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

12 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i journal, som avses i 8 §, straffes med böter från och med femtio till och med ettusen kronor.

13 §.

Förseelser mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

14 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

15 §.

Över arbetsrådets beslut må klagan ej föras.

(Kungl. Maj:ts förslag.) *(Utskottets förslag.)*

16 §.

Skulle tillämpningen av denna lag medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, efter arbetsrådets hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

17 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives oavbrutet såväl natt som dag, i kraft den 1 juni 1920 och beträffande annat arbete den 1 oktober 1919 samt gäller till och med den 31 december 1923; skolande beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 11 eller 12 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

Om det beträffande visst företag visas vara erforderligt att vidtaga förändringar i driftsätt eller anordningar i övrigt, för att icke tillämpningen av förevarande lag skall i väsentlig mån förminska företagets produktionsförmåga, och nämnda förändringar icke utan synnerlig svårighet kunna genomföras, till dess lagen skall träda i kraft i avseende å företaget, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.

B) att de i anledning av förevarande proposition väckta motionerna nr 210, 211, 220 och 221 inom första kammaren samt nr 398, 399, 402 och 416 inom andra kammaren måtte anses besvarade genom vad utskottet ovan hemställt;

C) att motionen nr 212 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

D) att motionen nr 213 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

E) att motionen nr 215 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

F) att motionen nr 216 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

G) att motionen nr 225 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 maj 1919.

På andra särskilda utskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Reservationer:

1) Av herr *Schmidt* som anfört:

»Då jag icke deltagit i beslutet rörande denna lags antagande eller förkastande, vilket senare jag under förhanden varande förhållanden anser riktigast, och sålunda icke är i tillfälle reservera mig i denna del, tillåter jag mig avgiva min reservation mot utskottsmajoritetens beslut att icke från lagens tillämpning undantaga arbete vid skiljeställe i enlighet med min m. fl:s motioner i ämnet.

De skäl, som i dessa andragits, synas mig vara så bärande, att de bort vinna beaktande, och dessa skäl hava vunnit i aktualitet genom det nu antagna lagförslaget angående skiljeställen uppefter flottlederna. Härigenom framträder än skarpare nödvändigheten av att arbete vid skiljeställe bedrives i full kontakt med flottningsarbete i övrigt och att skiljeställena sättas i stånd att taga undan virket allt efter som det framkommer till desamma, varjämte den i motionen påpekade bristen på nödigt arbetsfolk för skiljena kommer att bliva ännu mera svårartad. Kombinationen av dessa två beslut kommer att otvivelaktigt medföra en förminskning av flottledernas trafikförmåga, som kommer att i framtiden bliva ödesdiger för vår trävaruindustri och betydligt nedsätta värdet av statens skogar i Norrland.

Jag anser sålunda, att utskottet bort med bifall till motionerna låta orden »utom vid skiljeställe» utgå ur 1 § g).»

2) Av herrar *Nilsson* i Skottlandshus, *Hans Ericson*, friherre *Langenskiöld*, *Jesperson*, *Lindman*, *Olsson* i Broberg och *Persson* i Fritorp, vilka anfört:

»Den utredning, på vilken det föreliggande lagförslaget grundats, har icke allenast av medlemmar av den kommitté, som verkställt utredningen, utan även av alla de myndigheter, vilka haft att därom yttra sig, betecknats såsom i en mångfald viktiga hänseenden ofullständig. På grund av den knappt tillmätta tiden hava varken de ämbetsverk eller lagrådet, vilka det ålegat att granska lagförslaget, kunnat giva detsamma den ingående behandling, som de själva ansett sakens vikt kräva.

Av den debatt, som under förslagets behandling inom utskottet blivit förd, har för oss med all tydlighet framgått, huru föga smidigt och anpassbart för olika näringar inom vårt land lagförslaget i själva verket är. Det tages icke hänsyn till de olika klimatiska förhållanden, som hos oss råda; det upptager icke alls till behandling det inflytande, som ett godtagande av detsamma kan beräknas medföra för sådana näringsgrenar, vilka äro från lagförslaget uteslutna; och såsom synnerligen anmärkningsvärt måste betecknas, att detsamma överhuvudtaget icke åtföljts av någon tillförlitlig och av vederbörande näringars målsmän eller myndigheter granskad och godkänd utredning angående de ekonomiska verkningarna. Ingalunda synes det oss vara klarlagt, att vad som minskas i arbetstid skall återvinnas genom ökad arbetsintensitet.

Vi hålla tvärtemot före, att arbetsproduktionen inom vårt land för ett flertal näringar kommer att nedgå vid förkortad arbetstid, medförande bland annat icke blott svårigheter att sänka prisnivån utan även sannolikhet för ytterligare prisökningar. Industriens räntabilitet efter den förkortade arbetstidens införande har icke blivit föremål för närmare utredning, och vi måste befara, att ett lagfästande av förslaget kan komma att för vissa grenar av vår industri verka fullständigt ödeläggande.

Skall produktionen vid minskad arbetstid uppehållas, kräves tydligen ökat antal arbetare. Även om sådana skulle stå till buds, framstå för oss de ofantliga svårigheter, som särskilt under nu rådande dyrtid måste framkallas av bland annat nödvändigheten att på kort tid bereda erforderliga bostäder å arbetsplatserna.

Vi vilja icke underlåta framhålla, att de krav på ökad arbetspersonal, som för industriens och hantverkets vidmakthållande måste tillgodoses, komma att minska tillgången på arbetskrafter för andra näringar. Det måste därvid uppstå en tendens hos arbetarne att övergå

från näringar med längre arbetstid till sådana med en lagstadgad kortare, särskilt i de fall, då arbetets beskaffenhet icke lägger något större hinder för en dylik övergång. Vi befara, att jordbruket på detta sätt skulle komma att i hög grad beröras av den föreslagna lagstiftningen och att de betydande svårigheter, som redan nu föreligga att fylla jordbrukets behov av arbetskraft, skulle ytterligare stegras.

Det synes oss därför nödvändigt, att vid ett lagstadgande angående arbetstid det tages särskild hänsyn till att icke jordbruket, som dock allt fortfarande är vår egentliga modernäring, därigenom blottställes.

Arbetets egen natur lärer för övrigt i många fall kräva en olika behandling. Det kan icke vara riktigt att värdesätta ett lätt arbete lika högt som ett svårt och ansträngande. Och att föreskriva samma begränsning av arbetstiden för det lätta arbetet som för det krävande och utslitande kan icke vara till samhällets bästa eller överensstämmande med sanna ekonomiska intressen.

En stor del av vårt näringsliv befinner sig för närvarande i ett synnerligen bekymmersamt läge, till icke ringa del beroende på svårigheten att vinna avsättning för varorna till pris, som betingas av produktionskostnaderna. Den utländska industrien har vunnit betydande insteg och hotar att för avsevärd tid framåt lamslå stora delar av vår svenska tillverkning, och efter fredsslutet kommer säkerligen att upptagas en våldsam kamp folken emellan på det industriella området.

Föga är för närvarande med säkerhet känt, huru arbetstiden inom de stora industriländerna kommer att ens inom den närmaste tiden gestalta sig. Försök komma väl att göras för att tillmötesgå arbetarnas krav på minskad arbetstid. Men att innan de för behandling av dessa frågor bebådade internationella kongresserna ens hunnit sammankallas för att påbörja sina arbeten och innan en normalarbetstid i de stora industriländerna genom lag blivit införd och man vet, huru en eventuell sådan lagstiftning praktiskt kommer att tillämpas, vi skulle fatta beslut om begränsning genom lag av arbetstiden i vårt land enligt de linjer, som framläggas i propositionen, synes oss icke vara tillrådligt. Även det förhållandet, att vår industri för närvarande befinner sig i en starkt nedgående konjunktur och därför kan anses vara och för den närmaste framtiden kan befaras bliva mindre bärkraftig, föranleder oss anse, att tidpunkten för genomförande av lagförslaget nu vore den sämsta möjliga, såsom även särskilt av kommerskollegium påpekats.

Vi anse därför bestämda skäl föreligga att tillsvidare såsom hittills arbetstiden regleras genom avtal, vilka på ett långt smidigare sätt kunna ansluta sig till de växlande förhållandena.

Skulle senare en lagstiftning beträffande arbetstidens begränsning befinnas vara oundviklig, anse vi, att densamma bör läggas efter för vårt lands vidkommande bättre avvägda förhållanden än det föreliggande förslaget. Även om då 8 timmars arbetsdag skulle visa sig vara lämplig för vissa industrier, där arbetskraften kan under arbetstiden effektivt utnyttjas och där arbetet kan ordnas likartat året om, så bör för andra yrken och näringar, vilka måste rätta sina arbetstider efter klimat, årstider, ljusförhållanden m. m., liksom ock för jordbruket träffas bestämmelser, vilka möjliggöra att åsyftade arbetsresultat må kunna vinnas.

Med stöd av vad vi sålunda anfört och i saknad av det underlag, som erfordras för frågans rätta bedömande, hava vi ansett oss icke kunna taga på vårt ansvar att tillstyrka det föreliggande lagförslaget med dess genomgripande betydelse för samhället och oerhörda vådor för vårt lands hela ekonomiska liv.

Vi hemställa således,

att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke måtte vinna Riksdagens bifall.»

3) Av herrar *Forssman* och *von Sydow*, vilka anfört:

»I anslutning till vad som finnes uttalat i den av herr Johan Nilsson m. fl. avgivna reservationen, anse vi 8-timmarsdagens omedelbara genomförande här i landet vara ett ekonomiskt äventyr, som skulle medföra stora vådor för hela vårt folk. För industrien måste denna reform, om produktionen skulle bibehållas oförändrad, leda till en väsentlig stegring av produktionskostnaden med därav följande höjning av hela prisnivån och försvårad avsättning för industriens alster och i annat fall till nedgång i hela vårt ekonomiska liv. Den utredning, som i sista stund blivit nödtorftigt genomförd ifråga om fabriksindustrien, visar tillfullo, att i vilketdera fallet som helst konsekvenserna för hela vårt ekonomiska liv skulle bliva ödesdigra. Att vad som förlorades i arbetstid skulle kunna återvinnas genom ökad arbetsintensitet är en illusion, åt vilken ingen, som grundligt känner arbetsförhållandena här i landet, på allvar lär hängiva sig. Att den nuvarande tiden, som redan karaktäriseras av en svårartad kris för hela vårt näringsliv, är den tänkbarast minst lämpliga för 8-timmarsdagens genomförande inom industrien, har kommerskollegium påvisat. Huru svåra än följderna skulle bliva för industrien, är det, såsom framhålles i ovannämnda reservation, otvivelaktigt, att vår modernäring, jordbruket, komme att drabbas än hårdare av reformen. Jordbruket komme att bliva lidande dels genom krav på minskad arbetstid och ökade löner och dels genom den sugning av arbetskraft från

jordbruket, som måste bliva en följd, om industrien skulle kunna hållas uppe i något så när samma omfattning som förut.

Av nu anförda skäl kunna vi icke tillstyrka antagandet av den kungl. propositionen.

Enligt vad som framgår av herr Johan Nilssons m. fl:s reservation ställa sig dessa reservanter icke avvisande mot tanken på lagfästande av arbetstiden i vårt land under alla förhållanden, utan hålla före att den dag kan komma, då en sådan lagstiftning blir oundviklig. Utan tvivel är detta resonnemang riktigt. Därest den lagfästa 8-timmarsdagen blir ett beståndande faktum i våra grannländer och övriga med oss konkurrerande länder, torde det i längden vara gagnlöst att söka hindra dess införande hos oss. För närvarande är det icke så, att 8-timmarsdagen redan genom lag är allmänt införd, i de flesta länder har frågan om dess genomförande icke kommit över förberedelsens stadium. Men å andra sidan kan det icke förnekas, att en mycket stark strömning i alla civiliserade länder gör sig gällande till förmån för arbetstidens begränsning genom lagstiftningsåtgärder. Att söka isolera vårt land från verkningarna av denna tidsströmning torde vara skäligen utsiktslöst. Under sådana förhållanden anse vi klokheten bjuda att icke nu sätta ett rent avslag gentemot strävandet om arbetstidens begränsning genom lag utan att tillmötesgå detsamma i den mån det kan ske utan svårare rubbningar för vårt näringsliv. I sådant avseende förekommer, att de tre arbetsgivarereservanterna i Arbetstidskommittén uttalat sig för en begränsning av arbetstiden till 54 timmar i veckan i allmänhet och 56 timmar i veckan för sådant arbete, som pågår oavbrutet dag och natt. Vi anse, att man utan någon egentlig våda kan för den egentliga fabriksindustrien gå så långt som dessa arbetsgivare föreslagit. Någon betänklig rubbning i de förhandenvarande förhållandena skulle denna reform icke medföra. Och om det längre fram blir nödvändigt att genomföra 8-timmarsdagen, är det en fördel, om man kunnat gå fram successivt. Då man från visst håll betecknat den av oss föreslagna arbetstidsbegränsningen såsom i realiteten tämligen betydelselös, tillåta vi oss framhålla, att denna begränsning, även om dess verkan icke bleve omstörtande, likväl medför en nedsättning av den faktiska arbetstiden i större delen av industrien. Emellertid måste vi, såsom ovan blivit antytt, för vår del inskränka reformen till att gälla den egentliga fabriksindustrien. I själva verket har man under hela utredningen av saken tagit sikte endast på industrien, ifråga om övriga näringar, hantverk, handel, byggnadsverksamhet, transportverksamhet m. fl. finnes icke den minsta utredning förebragt. Ingen representant för dessa viktiga näringsgrenar

synes ens hava blivit hörd i ärendet. Under sådana förhållanden synes det oss omöjligt att nu genomföra en begränsning av arbetstiden för dessa näringsgrenar. Man må låta utredningen i ärendet fortgå och då även omfatta dessa näringar, varvid man enligt vår övertygelse skall komma till det resultatet, att det icke går för sig att genomföra samma arbetstid för alla näringar, utan blir det nödigt att taga hänsyn till de skiftande förhållandena inom de olika yrkena.

På grundvalen av förstnämnda reservation till Arbetstidskommitténs betänkande och med anslutning i övrigt till motionen nr 211 i första kammaren samt upptagande av en ändring i 5 §, avseende en förbättrad ordning för viss säsongindustri, hava vi uppgjort ett förslag till lag om begränsning av arbetstiden inom fabriksindustrien. Vi anse, att utskottet bort tillstyrka riksdagen att antaga detta förslag, så lydande:

Lag

om begränsning av arbetstiden inom fabriksindustrien.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å arbetare, som i fabriksrörelse användes till arbete för arbetsgivares räkning, dock ej å arbetare, som är medlem av arbetsgivarens familj, och ej heller å arbetare, sysselsatt i arbete, som bedrives av staten.

2 och 3 §§ = utskottets förslag.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 54 timmar i veckan i medeltal för två veckor.

Vid arbete, där oavbruten drift är behövlig, må arbetstiden utsträckas till 56 timmar i veckan i medeltal för två veckor.

Här angivna tidsbegränsningar avse den effektiva arbetstiden, raster sålunda oräknade.

5 §.

Arbetsrådet må medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar,

a) beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse;

b) beträffande arbete i näringsgren, där på grund av verksamhetens beskaffenhet arbetet årligen är nedlagt under minst sex månader i följd.

År för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.

6 § = utskottets förslag.

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver begränsning, som är angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §, vare därtill berättigad för högst 40 timmar under loppet av en kalendermånad. Därutöver må för nödvändiga förberedelser eller avslutningsarbeten enstaka arbetare användas under högst 10 timmar under loppet av kalendermånad.

8 till och med 17 §§ = utskottets förslag.

Denna lag träder beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives oavbrutet såväl natt som dag, i kraft den 1 juli 1920 och beträffande annat arbete den 1 januari 1920 samt gäller till och med den 31 december 1923; dock att där vid tiden för lagens ikraftträdande finnes gällande kollektivavtal, lagen ej skall tillämpas förrän efter avtalstidens utgång. Beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 11 eller 12 §, skall vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter den 31 december 1923.

Om det beträffande visst företag visas vara erforderligt att vidtaga förändringar i driftsätt eller anordningar i övrigt för att icke tillämpningen av förevarande lag skall i väsentlig mån förminska företagets produktionsförmåga, och nämnda förändringar icke utan synnerlig svårighet kunna genomföras, till dess lagen skall träda i kraft i avseende å företaget, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.»

4) Av herrar *Söderberg* i Stockholm, *Lindley*, *Lindqvist* i Kosta, *Holmström* och *Hagman* i Stockholm, vilka anfört:

»I det förslag till lag om arbetstidens begränsning, som nu framlägges, torde den egenskapen vara mest framträdande, att stora möjligheter till undantag från lagens tillämpning komma att förefinnas. Genom undantagen i 1 § bliva redan från början stora och betydelsefulla arbetsområden undantagna, och stora arbetaregrupper ställas utanför de fördelar, som en lagstiftning på detta område måste komma att medföra. Dylika undantag måste kännas dubbelt besvärande för arbetarne med hänsyn till den långa tid, varunder den organiserade arbetareklassen i vårt land betraktat uppnåendet av 8-timmars-dagen som en av sina viktigaste livsfrågor. Vi kunna därför för vår del ej godkänna 1 § i det skick, som utskottet föreslår, utan anse att flera av de undantagsbestämmelser, som häri äro upptagna, kunna och böra utgå. Så torde det till exempel ej vara nödvändigt, att arbete, som till sin natur är oregelbundet, skall undantagas, och beträffande statens egna arbeten synes dels statens ställning som mönsterarbetsgivare fordra, att statens egna arbetare bliva delaktiga av de förmåner, som lagen kommer att medföra, dels synes det oss vara en riktig konsekvens, att den arbetstid, som staten genom lagstiftning ålägger den enskilda industrien, även iakttages av staten själv.

Beträffande att utskottet i punkt h) inryckt ordet »trädgårdsskötsel» få vi för vår del anföra, att detta arbete, i den mån detsamma avser framställandet av livsmedelsprodukter, redan torde få anses ligga inneslutet i »jordbruk», och där trädgårdsskötsel avser annat slag av arbete än livsmedelsproduktion, finnes ingen rimlig anledning att utesluta detta slag av arbete.

Som en konsekvens av att statens egna arbeten undantagas från lagens tillämpning, får väl stadgandet om att även det under i), »arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik», undantagna arbetet betraktas. Om emellertid till försvar för att i denna lag undantaga statens arbeten kan anföras, att staten äger möjlighet att på administrativ väg föreskriva likartade bestämmelser beträffande arbetstidens begränsning, som stadgas i denna lag, så föreligga inga sådana möjligheter för de enskilda järnvägarnas vidkommande, utan torde ett undantag av denna art vara egnat att skapa konfliktanledningar, som bli obehövliga, därest lagen även för dessa personalgrupper reglerar arbetstiden.

Då vidare i den vid årets riksdag antagna butikstängningslagen ingen reglering av arbetstiden på rakstugor och frisérsalonger kommit till stånd, anse vi, att dessa ej här bort undantagas, varför vi hemställa om bifall till Söderbergs i Stockholm motion.

Vid definitionen av begreppet arbetare i 2 § synes oss denna definition hava gjorts alltför snäv. Sålunda torde »ritare, kontorspersonal och därmed jämställda» närmast vara att hänföra till lönearbetare på samma sätt som arbetare i allmänhet, varför dessa grupper ej böra ställas utanför lagen.

Då det vidare måste betraktas såsom synnerligen önskvärt, att i 4 § tydligt angives att sådana raster och väntetider, som tillkomma utan arbetarnas förvållanden, inräknas i den effektiva arbetstiden, hemställa vi, att en omformulering i detta syfte kommer till stånd beträffande 4 §.

Vidare anse vi, att de undantagsmöjligheter, som äro angivna i 5 och 16 §§, lätteligen kunna leda till missbruk, varför dessa §§ böra helt utgå.

I utskottets förslag beträffande »slutstadgandena» föreslås, att lagen skall gälla till och med den 31 december 1923. Då emellertid en lagstiftning på detta område torde komma att medföra, att industrien får vidtaga vissa förändringar med hänsyn till produktionens rationella bedrivande, synes det ur industriens egen synpunkt vara mest ändamålsenligt, att lagen redan från början erhåller giltighet på samma sätt som civillag i allmänhet, och man torde vara berättigad att påstå, att en försökslagstiftning på detta område är ännu mindre önskvärd än på andra, varför vi anse, att lagen ej bör givas temporär giltighet.

Med stöd av vad vi här anfört få vi därför hemställa:

att 1 § måtte erhålla följande lydelse:

1 §.

Denna lag — — — — — — — — — — — — — sätt användes.

Från lagens tillämpning undantages dock:

a) arbete, som — — — — — — — — — — — — — arbetets anordnande,

b) arbete, som — — — — — — — — — arbetsgivarens familj,

c) arbete, som — — — — — — — — — hälso- och sjukvård,

d) skeppstjänst, som — — — — — — — — — ävensom fiske,

e) skogsarbete, kolning — — — — — — — — vid skiljeställe,

f) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas som självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att den bedrives utan samband med jordbruk,

h) arbete, som åligger biträde i handelsbod eller badinrättning, samt

i) sådant arbete — — — — — — — — — direkta betjänande.

att 2 § måtte erhålla följande lydelse:

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning.

att 4 § måtte erhålla följande lydelse:

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, *däri inberäknat eventuell väntetid och uppehåll i arbete, måltidsraster oräknade,* dock må, därest nyssnämnda begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under veckans fem första söckendagar utsträckas till 8 ½ timmar av dygnet.

Fortgår arbetet kontinuerligt såväl natt som dag, må arbetstiden, raster däri inräknade, icke överstiga 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, och må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av *2* veckor.

att 5 § måtte helt utgå;
att 7 § måtte erhålla följande lydelse:

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver begränsning, som är angiven i 4 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, *då denne på arbetsgivarens anmodan frivilligt åtager sig detta,* för högst 25 timmar — — — — — — — — kalendermånad.

Erfordras — — — — — — — — — — — — chefsmyndighet.

att 16 § måtte helt utgå, samt

att slutstadgandet måtte erhålla följande lydelse:

Denna lag träder beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives oavbrutet såväl natt som dag, i kraft den 1 juni 1920, och beträffande annat arbete den 1 oktober 1919.

Om det beträffande — — — — — — — — med tillämpningen.

samt *att* en ny § måtte tillfogas med följande lydelse:

Vid gruvarbete under jord samt vid de öppna gruvorna i Norrbotten må arbetare icke användas till arbete under längre tid, raster inberäknade, än 6 timmar per dygn, eller 36 timmar i veckan.»

5) *Vid 3 §:* av herrar *Pettersson* i Södertälje, *Söderberg* i Stockholm, *Lindley*, *Lindqvist* i Kosta, *Holmström* och *Hagman* i Stockholm, som anfört:

»Vi anse övervägande skäl tala för bifall till det av herr Hagman, m. fl. väckta förslaget att arbetsrådet måtte, i likhet med vad arbetstidskommittén hemställt, erhålla befogenhet att i de frågor, som underställas dess prövning, träffa bindande avgörande. Därigenom skulle, i högre grad än vad genom bifall till det i propositionen framlagda förslaget kan förväntas, garantier vinnas för en snabb och efter de praktiska förhållandena ävensom efter skyddslagstiftningens utveckling avpassad lösning av förekommande frågor om lagens tillämplighet och tolkning. Lagrådet har mot en sådan anordningsform ställt den invändningen, att rättstillämpningens enhet därigenom skulle kunna äventyras. Nämnda farhåga torde dock ej behöva leda till uppgivande av tanken på arbetsrådets ifrågasatta vidgade befogenhet, om blott i lagen fastslås skyldighet för domstol att, så snart part det äskar eller det eljes finnes erforderligt, i frågor rörande tillämpligheten av förevarande lag inhämta arbetsrådets beslut.

Om arbetsrådet tillerkännes en sådan befogenhet, som vi här förordat, synes emellertid vissa konstitutiva bestämmelser rörande nämnda myndighet och dess arbetsordning lämpligen böra införas i själva lagen. Vi hava framställt förslag därom här nedan vid 9 §.

Beträffande 3 § hemställa vi, att densamma måtte erhålla följande lydelse:

På begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att pröva, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet, när part sådant äskar eller domstolen eljest finner det nödigt; och varde målet i övrigt förklarat vilande i avbidan på arbetsrådets beslut.

I annan fråga rörande lagens tillämpning, än som i första stycket avses, har arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

Arbetsrådets beslut och utlåtande i frågor, som i denna § avses, meddelas avgiftsfritt.»

6) *Vid 7 §:* av herr *Pettersson* i Södertälje, som anfört:

»I likhet med utskottsmajoriteten anser jag det vara uppenbart, att arbetarens deltagande i övertidsarbete är beroende på hans fria vilja och att arbetsgivaren, lika litet som beträffande ordinarie arbete, äger någon rätt att tvinga arbetaren därtill. Då emellertid på flera håll yppats en viss oklarhet härutinnan, har jag ansett det vara lämpligt, att i lagen intages en erinran om berörda förhållande. Jag hemställer därför, att till 7 § måtte fogas ett nytt stycke, så lydande:

I fråga om arbetares skyldighet att utföra sådant arbete, som i denna eller nästföregående § avses, gäller vad därom kan vara med arbetsgivaren överenskommet.»

7) *Vid 9 §:* av herr *Pettersson* i Södertälje, som anfört:

»Under hänvisning till den motivering, som av mig åberopats för reservationen vid 3 §, och då jag anser det lämpligast att åt Kungl. Maj:t överlämna att efter omständigheterna förordna, vilka sammanslutningar rätten att föreslå ledamöter i arbetsrådet skall tillkomma utan den av utskottet föreslagna begränsningen, hemställer jag, att 9 § måtte erhålla följande lydelse:

9 §.

1 mom. Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetsgivare och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare. För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst dubbelt så många suppleanter.

Förslag, som ovan sägs, bör upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter.

Har förslag ej avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

2 mom. Ledamot eller suppleant, som i 1 mom. avses, skall vara svensk medborgare och hava uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen innehavas av den,

som står under förmynderskap,

som är i konkurstillstånd eller vars egendom, utan att vara avträdd till konkurs, förvaltas för borgenärers räkning,

som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmäles, eller som är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd, eller

som blivit dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta.

3 mom. Mot ledamot av arbetsrådet gälla samma jäv, som i rättegångsbalken stadgats i fråga om domare.

4 mom. Ärenden, som behandlas av arbetsrådet, må avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, där de äro om beslutet ense.

Vid besluts fattande skola den lagfarne ledamoten samt lika antal representanter för arbetsgivare och arbetare närvara.

5 mom. Vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågakommande verksamhetsområden.

Till vidare utredning av ärende, som i lagen avses, må rådet låta vid allmän domstol höra vittnen och sakkunniga.

Rådet äger att, där skäl därtill föreligga, i avbidan på vidare utredning meddela beslut, som gälla endast tills vidare.

6 mom. Närmare bestämmelser rörande rådet och dess verksamhet meddelas av Konungen.»

8) Av herrar *Hult, von Koch, Olsson* i See och *Karlsson* i Gasabäck, vilka så till vida instämt i ovannämnda av herr Pettersson i Södertälje anförda reservation, att de hemställt, att rätten att föreslå ledamöter i arbetsrådet måtte bestämmas på sätt i nämnda reservation föreslagits.

9) Av herrar *Söderberg* i Stockholm, *Lindley, Lindqvist* i Kosta och *Hagman* i Stockholm, vilka hemställt, att 9 § måtte erhålla följande lydelse:

9 §.

»*1 mom.* Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar utav arbetsgivare, vilkas ledamöter sysselsätta tillhopa minst 50,000 arbetare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar utav arbetare, som räkna minst 50,000 medlemmar. För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst dubbelt så många suppleanter.

Förslag, som ovan sägs, bör upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter.

Har förslag ej avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

2 mom. Ledamot eller suppleant, som i 1 mom. avses, skall vara svensk medborgare och hava uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen innehavas av den,

som står under förmynderskap,

som är i konkurstillstånd eller vars egendom, utan att vara avträdd till konkurs, förvaltas för borgenärers räkning,

som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmäles, eller som är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd, eller

som blivit dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta.

3 mom. Mot ledamot av arbetsrådet gälla samma jäv som i rättegångsbalken stadgats i fråga om domare.

4 mom. Ärenden, som behandlas av arbetsrådet, må avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, där de äro om beslutet ense.

Vid besluts fattande skola den lagfarne ledamoten samt lika antal representanter för arbetsgivare och arbetare närvara.

5 mom. Vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare till-

fälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågakommande verksamhetsområden.

Till vidare utredning av ärende, som i lagen avses, må rådet låta vid allmän domstol höra vittnen och sakkunniga.

Rådet äger att, där skäl därtill föreligga, i avbidan på vidare utredning meddela beslut, som gälla endast tillsvidare.

6 mom. Närmare bestämmelser rörande rådet och dess verksamhet meddelas av Konungen.»